

De macht van hervachteghen man bi sinen recorde: sporen van patriciërs in de Gentse archieven

Op 18 december 2009 legde Carmen de Vuyst de eed af als notaris in het Oost-Vlaamse Borsbeke, een deelgemeente van Herzele. Niet alleen werd ze daarmee de jongste notaris van het land, ze verzekerde met haar eedaflegging ook het voortbestaan van het notarisgeslacht de Vuyst waarvan de wortels teruggaan tot het einde van de achttiende eeuw. Weliswaar kwamen notarissen in onze contreien al veel vroeger voor: de eerste inlandse notaris, Rogerius de Leodio, werd in 1274 geattesteerd te Luik. Toch genoten middeleeuwse notarissen niet het aanzien van hun hedendaagse tegenhangers. Hun belang voor de (vrij)willige rechtspraak, het afleveren van rechtsgeldige akten over privaatrechtelijke transacties tussen particulieren, werd veelal ondermijnd door de aanwezigheid van lokale instellingen die een gelijkaardige bevoegdheid hadden. In Gent was van oudsher de schepenbank en vanaf 1301 met name de schepenbank van de Keure bij uitstek bevoegd voor de registratie van schenkingen en eigendomsoverdrachten tussen de stedelingen. Maar ook de rol van erfachtige lieden, die bovendien hechte banden hadden met de Gentse schepenen, mag in dit verband niet onderschat worden.

Privileges van een bevoorrechte klasse

Erfachtige lieden of *virii hereditarii* waren mannelijke nakomelingen van de oorspronkelijke Gentse portusbewoners die er in de loop van de tiende eeuw in waren geslaagd om delen van de stadsbodem vrij te kopen van de Sint-Baafs- en Sint-Pietersabdij. Daardoor hoefden ze niet langer een

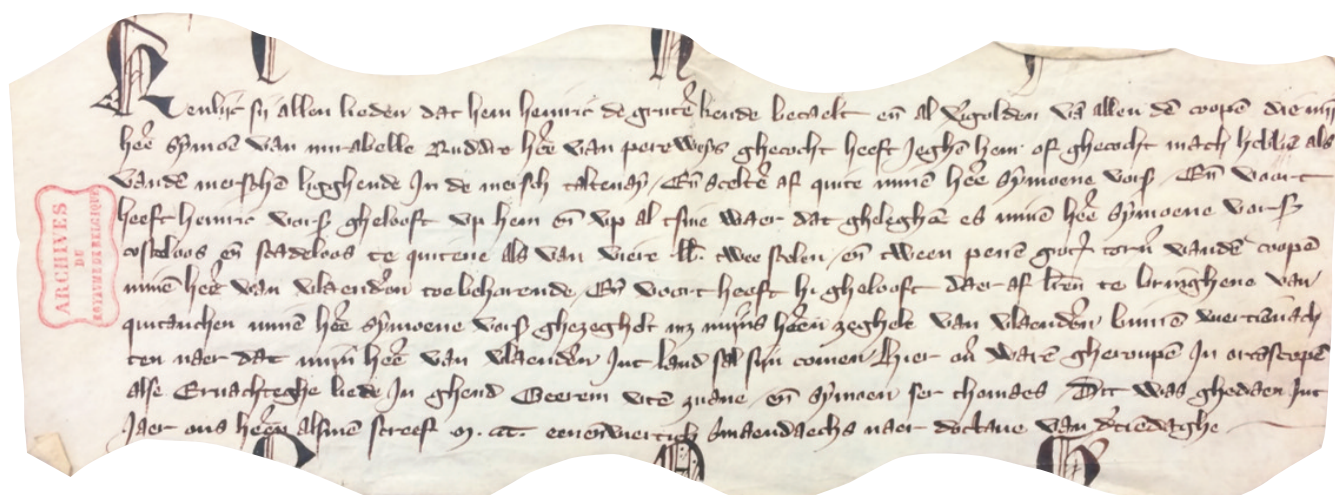
grondcijs te betalen en genoten ze de volle eigendom van hun stedelijke bezit of erfachtigheid (*hereditas*). Dit privébezit stelde hen in staat om een financieel vermogen te vergaren en dat dan te investeren in de Gentse economie. Na enkele generaties groeiden de erfachtige lieden uit tot een heus stadspatriciaat dat, zeker tot de Guldensporenslag van 1302, heel wat maatschappelijke voorrechten genoot. Een van de belangrijkste privileges die werden toegekend aan deze patriciërs was de bevoorrechte getuigenis over criminele rechtsfeiten. Deze bevoegdheid werd hen in 1191 verleend door Mathilde van Portugal, weduwe van de Vlaamse graaf Filips van de Elzas. Verschillende bepalingen uit haar charter verwezen naar het strafrechtelijke optreden van schepenen én erfachtige lieden. Overigens bleek uit datzelfde charter dat de bevoorrechte getuigenis in geen geval een recht was, maar slechts een voorrecht dat zo nodig kon worden ontnomen: "Een erfachtig man die schuldig wordt bevonden aan het afleveren van een valse getuigenis, zal nooit nog als getuige gevraagd worden," luidde een van de slotbepalingen.

Uitoefening van de willige rechtspraak

Toen Geraard III van Zottegem als baljuw van Gent in 1218 samen met de schepenen van de stad het zogenaamde *Placitum de pecunia* uitvaardigde, werd aan de erfachtige lieden formeel het voorrecht toegekend om te getuigen over geldschulden tussen Gentenaars. De eerste regels van deze stedelijke ordonnantie wezen er immers op dat een erfachtig man slechts een getuigenis kon afleggen over een geldschuld voor zover die niet meer bedroeg dan het drievoudige van wat diens eigen erfachtigheid waard was. Hiermee kreeg het belang van de

Gentse patriciërs voor de willige rechtspraak eveneens een wettelijke basis. Dit juridische kader werd ook opgenomen in het Groot Charter van 8 april 1297 waarmee graaf Gwijde van Dampierre de gerechtelijke privileges van *virī hereditarii* herbevestigde.

vaatrechtelijke overeenkomsten. Dergelijke records waren registraties van diezelfde chirografen ten overstaan van de schepenen van de Keure: ze werden desgevallend woordelijk overgeschreven in de jaarregisters die vanaf 1339 tot 1679 (grotendeels) bewaard zijn gebleven in het Gentse stadsarchief. Er heerste geen verplichting om record te doen van

Deze chirograaf van 14 januari 1342 werd afgeleverd door twee Gentse erfachtige lieden, Gheerem uten Zuane en Simoen ser Thomaes. Het betreft een kwitantie door Hendrik de Grutere aan Simoen de Mirabello naar aanleiding van een verkoop.
Bron: Rijksarchief Gent, Abdij van Groenenbriel Gent. Charters, nr. 74.

Overigens bevatte het Groot Charter nog enkele zeer interessante passages over de concrete vorm waaronder erfachtige lieden destijds hun getuigenis konden afleggen. Veelal leverden zij als getuigen chirografen af van transacties tussen particulieren. Een chirograaf was een vel perkament of een blad papier met minstens twee identieke akten over eenzelfde rechtshandeling of overeenkomst die van elkaar onderscheiden werden met een devies. Vervolgens werd de chirograaf langs dat devies heen in verschillende stukken geknipt en ontving iedere partij een eigen exemplaar van de akte. Om achteraf de authenticiteit ervan aan te tonen volstond het de delen van de chirograaf samen te brengen: kon het devies zo hersteld worden, dan gold de akte als onbetwist. Het leeuwendeel van middeleeuwse chirografen waarin Gentse erfachtige lieden werden vermeld, behoren nog steeds tot de archieven van verschillende geestelijke instellingen binnen de stad.

Neerslag in de schepenregisters van de Keure

Tot slot liet het Groot Charter van 1297 ook toe dat erfachtige lieden record deden van de chirografen die ze als getuigen afleverden in het kader van pri-

een transactie. Deze registratieprocedure was vrijblijvend en de redenen ervoor waren uiteenlopend. Ook lag het initiatief niet alleen bij de erfachtige lieden. Zo konden de betrokken partijen zich evengoed naar de schepenbank begeven om hun eigen chirograaf te laten registreren in de registers van de Keure. Doorgaans leidde dit voor hen tot meer rechtszekerheid. Nam een van die betrokkenen nadien de chirograaf niet met zich mee, dan werd het origineel soms mee ingebonden in het schepenregister.

Falco Van der Schueren is als aspirant bij het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen (FWO) verbonden aan de vakgroep Geschiedenis van de Universiteit Gent. In zijn onderzoek houdt hij zich bezig met de notariële geschiedenis van de Zuidelijke Lage Landen en de laatmiddeleeuwse willige rechtspraak binnen de graafschappen Vlaanderen en Henegouwen.

In het register voor het ambtsjaar 1353-1354 werd een schuldbekentenis aan Jan Rime van 10 augustus 1338 mee ingebonden achter het eigenlijke record ervan dat pas vijftien jaar na datum geregistreerd werd op verzoek van de beide erfachtige lieden die destijds als getuigen optraden. Bron: Archief Gent, Schepenregister van de Keure 1339-1361, OA_301_001, f. 112r.